

УДК 336.717.8

Жовтанецька Ярина Всеволодівна

аспірант ДУ "Інститут регіональних досліджень

НАН України" ім. М. І. Долішнього

Жовтанецкая Ярына Всеволодовна

Аспирант ГУ "Институт региональных исследований

НАН Украины" им. М. И. Долишнего

Zhovtanetska Yaryna Vsevolodivna

postgraduate student Institute of Regional Research

named after M.I. Dolishniy of the NAS of Ukraine

**ІНСТРУМЕНТАРІЙ КОМПЛЕКСНОГО ОЦІНЮВАННЯ
ФІНАНСОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ В КОНТЕКСТІ ВИЯВЛЕННЯ
КРИЗОВИХ ЯВИЩ**

**ИНСТРУМЕНТАРИЙ КОМПЛЕКСНОЙ ОЦЕНКИ ФИНАНСОВОЙ
ДЕЯТЕЛЬНОСТИ БАНКОВ В КОНТЕКСТЕ ВЫЯВЛЕНИЯ
КРИЗИСНЫХ ЯВЛЕНИЙ**

**TOOLS COMPLEX EVALUATION OF FINANCIAL BANKS IN THE
DETECTION CRISIS**

Анотація: Представлено авторський підхід до оцінювання фінансової діяльності банків з позицій ідентифікації кризових явищ і загроз. Запропоновано дієві інструменти антикризового управління фінансовою діяльністю банків.

Ключові слова: криза, антикризове управління, фінансова діяльність, ефективність, ризик.

Аннотация: Представлен авторский подход к оценке финансовой деятельности банков с позиций идентификации кризисных явлений и угроз. Предложены эффективные инструменты антикризисного управления финансовой деятельностью банков.

Ключевые слова: кризис, антикризисное управление, финансовая деятельность, эффективность, риск.

Summary: The author's approach to the assessment of the financial position of banks to identify crises and threats. An efficient financial instruments of crisis management of banks are offered.

Keywords: crisis, crisis management, finance, efficiency, risk.

Фінансова діяльність банківських установ супроводжується зростанням негативних результатів діяльності, які спричинені незбалансованою ліквідністю, погіршенням якості активів, збільшенням обсягів негативно класифікованих кредитів й неефективною та ризиковою інвестиційною діяльністю. Такі умови акцентують увагу на необхідності впровадження інструментарію антикризового управління фінансовою діяльністю банків з використанням як реактивного, так і превентивного видів антикризового менеджменту.

Теоретичні та прикладні аспекти антикризового управління діяльністю банків на макро- й мікрорівнях досліджені у працях вітчизняних та зарубіжних учених, таких як: О. Барановський, Л. Примостка, М. Суганяка, Ю. Ребрик, Н. Шульга, І. Ларіонова, Дж. Шарп та ін. Проте, в умовах інституційних перетворень банківського сектора економіки, різкого скорочення кількості установ (до 105 од. на 01.01.2016р.) та недостатнього рівня їх капіталізації питання комплексного оцінювання діяльності банків в контексті розробки методичного інструментарію для швидкого реагування на кризові явища і загрози набувають практичної значимості.

Метою статті є оцінювання фінансової діяльності банків в контексті виокремлення інструментарію антикризового менеджменту.

Теоретичні підходи до розкриття інструментарію антикризового управління фінансовою діяльністю банків дозволяють стверджувати, що в сучасній науці не існує уніфікованого підходу як до розкриття його змісту,

так і форм та видів.

Основними елементами управління фінансовою банків на макrorівні є інструменти, які являють собою засоби досягнення цілей і завдань антикризового менеджменту. Ці інструменти на макроекономічному рівні, на нашу думку, доцільно систематизувати на адміністративні та ринкові.

Адміністративні інструменти – це обмежувальні заходи превентивного характеру з боку НБУ щодо банківської конкуренції й запобігання системним кризовим явищам. Обмеження банківської конкуренції передбачає запровадження макроекономічного регулювання валютних операцій, валютних інтервенцій НБУ та процентних ставок, особливі умови функціонування санаційного й державних банків тощо. Антикризові заходи запобігання системним кризовим явищам охоплюють критеріальні ознаки визнання системно важливих банківських установ за величиною їх активів, формою власності, обсягами кредитного й інвестиційного портфелів та напрямками діяльності, спрямованими на формування інноваційно-інвестиційної моделі економічного зростання [3].

На наш погляд, ринкові інструменти антикризового управління фінансовою діяльністю банків доцільно систематизувати на фінансові, організаційні та реструктуризаційні [1].

Фінансові інструменти пов'язані з сучасними методами антикризової підтримки ліквідності комерційних банків шляхом надання з боку НБУ кредитів рефінансування, кредитів овернайт, репо-угод та стабілізаційних кредитів й запровадженням дієвої централізованої системи гарантування вкладів фізичних осіб у разі настання ситуації їх недоступності, методів реорганізації банків за принципом мінімізації витрат чи їх ліквідації у разі проблемності й неплатоспроможності. Доцільно зазначити, що основним антикризовим інструментом процентної політики НБУ в умовах запровадження режиму інфляційного таргетування залишається процентна політика. В рамках такої політики основними інструментами визначено:

ключову процентну ставку та процентні ставки постійного доступу до рефінансування [5]. Слід зазначити, що ключова процентна ставка НБУ - це ставка за основними операціями центрального банку з підтримки або обмеження ліквідності. Проведення операцій за цією ставкою слугує орієнтиром для ключових змін на ринку процентних ставок, тобто ставки міжбанківського кредитного ринку орієнтуються на її значення та межі. Варто відмітити, що роль ключової процентної ставки монетарної політики НБУ відіграє облікова ставка, яка визначально впливає на стан грошово-кредитного ринку і забезпечує проведення основних операцій з регулювання ліквідності. Змінюючи ключову процентну ставку монетарної політики, Національний банк впливає на короткострокові процентні ставки на міжбанківському грошово-кредитному ринку, які, в свою чергу, трансформуються в зміни процентних ставок за іншими фінансовими активами (зокрема, державними цінними паперами) та процентними ставками за кредитами та депозитами. Ці ставки мають безпосередній вплив на обсяги споживання та інвестицій домогосподарств і підприємств, а отже і на інфляцію. Інструментами постійного доступу з підтримання ліквідності банків, які спрямовані на оперативне підтримання НБУ ліквідності комерційних банків є кредити овернайт та розміщення депозитних сертифікатів НБУ [2]. В умовах структурного профіциту ліквідності, який спостерігається в банківській системі України, основними операціями монетарної політики залишаються операції з розміщення депозитних сертифікатів Національного банку на 14 днів. Іншими інструментами антикризового управління ліквідністю банків на макрорівні в неокризових умовах вважаємо: тендери з підтримання ліквідності, операції із депозитними сертифікатами НБУ, операції РЕПО, операції з купівлі/продажу державних облігацій України, обов'язкові резерви, інтервенції на валютному ринку.

Організаційні антикризові інструменти – це здійснення

трансформаційних заходів у функціонуванні банківської системи, її організаційна перебудова на загальнодержавному, регіональному й локальному рівнях.

Реструктуризаційні антикризові інструменти – це комплекс міроприємств, спрямованих на структурну перебудову, зміну організаційно-правових форм функціонування та покращення фінансової стійкості банківської системи [4]. В умовах сьогодення такі заходи спрямовані на утвердження ролі системних та державних банків, установ за участю іноземного капіталу й великих за обсягом активів банків, які займають вагомі позиції у структурі банківської системи України і справляють значний вплив на її кредитно-інвестиційний потенціал.

На мікроекономічному рівні суб'єктом антикризового управління визначено безпосередньо комерційний банк, керівний склад якого здійснює фінансово-економічний моніторинг діяльності, виявлення кризових явищ і ситуацій й розробку заходів із їх подолання. Відповідно об'єктом управління є кризові явища і процеси, які супроводжують фінансову діяльність конкретної банківської установи.

Інструментами антикризового управління на рівні комерційного банку визначено обмеження ризиків активних операцій, встановлення лімітів окремих видів операційної діяльності, зниження загальноадміністративних витрат, скорочення організаційних підрозділів банку, реорганізація й ліквідація, кожен з яких спрямований на відновлення позитивної динаміки фінансово-економічних показників діяльності банківської установи.

На основі виявлених проблемних аспектів діяльності банківських установ виникає необхідність здійснення аналізу та оцінювання фінансової діяльності банків в контексті діагностики кризових явищ і загроз, що передбачає оцінку кризових явищ та ситуацій, ідентифікацію загроз і небезпек, типу й глибини кризи та існуючого рівня якості антикризового менеджменту. Аналітичний інструментарій оцінювання фінансово-

економічної діяльності банків вважаємо за доцільне представити у розрізі методичного підходу, який включає 6 груп показників, які систематизовані за предметною ознакою і дозволяють ідентифікувати реальні й потенційні кризові явища й загрози, зокрема: 1) рівень капіталізації; 2) якість активів; 3) кредитно-інвестиційна діяльність; 4) ліквідність; 5) депозитна база банків; 6) прибутковість та ефективності банківської діяльності.

Показники оцінювання рівня капіталізації банків охоплюють визначення таких коефіцієнтів: платоспроможності, співвідношення регулятивного капіталу до активів, залежності від акціонерів, співвідношення власного капіталу до валюти балансу, співвідношення регулятивного й балансового капіталу, мультиплікатора капіталу, фінансового важеля. Такий підхід забезпечує ідентифікацію проблем у рівні капіталізації установ та корпоративного управління, пов'язаних із необхідністю нарощення рівня капіталу за рахунок внутрішніх і зовнішніх джерел його залучення та планування додаткових емісій акцій.

Показники якості активів базуються на визначенні таких коефіцієнтів: ризикості активів, витратності активів, ділової активності банку, вартості працюючих активів, співвідношення дохідних активів до балансового капіталу. Ці показники дозволяють передбачати "життєспроможність" активів, а також їх здатність до продукування прибутку із врахуванням ліквідності та ризиків. Категорія якості активів тісно взаємопов'язана із ризиками, які в умовах сьогодення диверсифіковані на мінімальні, помірні, значні, високі й реалізовані ризики (найнижча категорія якості).

До показників кредитно-інвестиційної діяльності банків віднесено коефіцієнти: кредитної активності, проблемних кредитів, співвідношення наданих кредитів та залучених депозитів, недіючих кредитів без урахування резервів до капіталу, недіючих кредитів до сукупних валових кредитів, кредитів в іноземній валюті до сукупних валових кредитів, інвестиційної активності, вкладень в цінні папери до сукупних активів. Оцінювання

дохідності й ризику кредитно-інвестиційної діяльності банків дозволяє охарактеризувати масштабність, галузеву спрямованість та рівень диверсифікації й концентрації кредитних вкладень з позицій їх проблемності та впливу на фінансову стабільність банків з визначенням кризових явищ у цій сфері діяльності.

Показники ліквідності ґрунтуються на визначенні низки коефіцієнтів, таких як: співвідношення ліквідних до сукупних активів, співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань, загальної ліквідності установ. Ліквідність банків – це не лише їх здатність розраховуватись за своїми зобов'язаннями, але й спроможність трансформації активів у високоліквідну й ліквідну форму в контексті задоволення як миттєвих, так й поточних потреб у ліквідних коштах. Оцінка кризових явищ діяльності банківських установ у сфері їх ліквідності є визначальною з позицій подальшого ідентифікування проблем ліквідності та прибутковості. Це дозволяє констатувати, що ліквідність є первинною по відношенню до платоспроможності та дохідності банківських установ.

Показники депозитної бази банків охоплюють низку коефіцієнтів: співвідношення депозитів клієнтів до сукупних валових кредитів (крім міжбанківських), залучених ресурсів до сукупних зобов'язань, зобов'язань в іноземній валюті до сукупних зобов'язань, депозитів фізичних осіб до зобов'язань, депозитів юридичних осіб до зобов'язань, строкових депозитів до сукупних зобов'язань банку, строкових та депозитів до запитання, міжбанківських кредитів до зобов'язань, міжбанківських кредитів отриманих та наданих. Дані показники є важливими для оцінювання кризових явищ в аспекті забезпечення стабільності ресурсної бази банків та прогнозування відтоку депозитів й можливого зняття коштів клієнтів в умовах загострення кризових явищ на макро- й мікрорівнях.

Показники прибутковості та ефективності банківської діяльності охоплюють такі коефіцієнти як: прибутковість активів, прибутковість

капіталу, співвідношення процентної маржі до валового доходу, непроцентних витрат до валового доходу, вартості ресурсів, ефективності використання платних пасивів, ефективності використання сукупних зобов'язань, дієздатності банків, чиста процентна маржа, чистий спред. Ці узагальнюючі показники дозволяють констатувати рівень прибутковості чи збитковості банківської діяльності в абсолютному та відносному вимірах й миттєво реагувати на кризові явища, зумовлені неефективною діяльністю у операційній, інвестиційній та фінансовій сферах діяльності.

На підставі отриманих розрахункових значень коефіцієнтів здійснюється порівняння їх значень з оптимальними та розрахунковими і визначається тип та глибина кризи, яка, на нашу думку, може бути: 1) потенційною в умовах стабільності функціонування банків; 2) прихованою (латентною) у разі наявних деструктивних значень аналітичних коефіцієнтів, що потребує розробки антикризових програм, які базуються на використанні превентивних методів антикризового управління банківською діяльністю; 3) гострою у випадку критичних значень більшості аналітичних коефіцієнтів, що підтверджують проблемність у всіх 5 ключових сферах банківського бізнесу та вимагають розробки програм й застосування реактивних методів антикризового менеджменту; 4) критичною у разі настання ситуації глибокої фінансової неспроможності та нежиттєздатності й критичного значення аналітичних коефіцієнтів.

Подальші дослідження в контексті впровадження антикризового управління фінансовою діяльністю банків мають бути спрямовані на: розробку й реалізацію програм антикризового управління, впровадження програм капіталізації і санації банків, розробку та впровадження інструментарію роботи з проблемними активами.

Отже, запропоновано авторський підхід до формування інструментарію антикризового управління фінансовою діяльністю банків, який дозволить комплексно діагностувати кризовий стан банків,

здійснювати оцінку їх фінансової діяльності з позицій ідентифікації кризових явищ та загроз та розробляти форми й методи, які дозволять реалізовувати поставлені цілі і завдання в рамках системного підходу.

Конструктивним напрямом подальших досліджень, які матимуть прикладне значення вважаємо визначення інтегрального показника фінансової стабільності банків у розрізі державних, банків за участю іноземного капіталу, установ I й II груп в контексті ідентифікації глибини кризи з виокремленням потенційних, прихованих, гострих та критичних проявів фінансових негараздів та ознак кризових явищ.

Література:

1. Жовтанецька Я.В. Механізм антикризового управління діяльністю банків / Я.В. Жовтанецька // Бізнес Інформ. – 2015. – №6. – С.187-192.
2. Положення про застосування Національним банком України стандартних інструментів регулювання ліквідності банківської системи : затв. Постановою Правління НБУ від 17.09.2015 р. № 615 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0615500-15>.
3. Положення про порядок визначення системно важливих банків : затв. Постановою Правління НБУ від 25.12.2014 р. № 863 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0863500-14/print1402575733494288>.
4. Положення про схвалення методичних рекомендацій про порядок реорганізації, реструктуризації комерційних банків : затв. постановою Правління НБУ від 09.10.2000 року № 395 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
5. Стратегія монетарної політики на 2016-2020 роки // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=20985218>.